https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti
talabasi **Amanov Nurislam Erkinovich**

EKOLOGIYANING O‘ZGARISHI VA UNING O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTIGA UZOQ MUDDATLI TA’SIRI

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ekologiyaning o‘zgarishi va uning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ko‘rsatayotgan ta’siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda ekologik muammolar, xususan atmosfera havosining ifloslanishi va suv resurslari bilan bog‘liq muammolarning mehnat resurslari hamda iqtisodiy faollikka ta’siri ochib beriladi. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining 2010–2024-yillarga oid rasmiy ma’lumotlari asosida atmosferaga chiqarilgan ifloslantiruvchi moddalar hajmi va mehnatga layoqatli aholi soni o‘rtasidagi bog‘liqlik tahlil qilinadi.

Maqolada ekologik ifloslanishning ortishi aholi salomatligiga, mehnat unumdorligiga va ishlab chiqarish samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi asoslab berilgan. Shuningdek, Orol dengizi inqirozi misolida ekologik muammolarning hududiy iqtisodiyot va migratsiya jarayonlariga ta’siri yoritilgan. Tadqiqot natijalari ekologik barqarorlikni ta’minlash iqtisodiy rivojlanish uchun zarur shart ekanini ko‘rsatadi.

Maqola xulosalarida “O‘zbekiston–2030” strategiyasida belgilangan yashil iqtisodiyotga o‘tish yo‘nalishining iqtisodiy ahamiyati asoslab beriladi hamda ekologik muammolarni kamaytirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar: ekologik ifloslanish, iqtisodiy rivojlanish, mehnat resurslari, yashil iqtisodiyot, atmosfera havosi, O‘zbekiston iqtisodiyoti.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется влияние изменений экологической среды на экономику Узбекистана. В исследовании рассматриваются экологические проблемы, в частности загрязнение атмосферного воздуха и дефицит природных ресурсов, а также их воздействие на трудовые ресурсы и экономическую активность. На основе официальных статистических данных Государственного комитета Республики Узбекистан по статистике за 2010–2024 годы проводится анализ взаимосвязи между объемом выбросов загрязняющих веществ в атмосферу и численностью трудоспособного населения.

В статье обосновано, что рост экологического загрязнения негативно влияет на состояние здоровья населения, производительность труда и эффективность производства. На примере кризиса Аральского моря показано влияние экологических проблем на региональную экономику и миграционные процессы. Результаты исследования подтверждают, что обеспечение экологической устойчивости является необходимым условием долгосрочного экономического развития.

В выводах статьи подчеркивается экономическая значимость перехода к зеленой экономике, предусмотренного в стратегии «Узбекистан–2030», а также предлагаются практические рекомендации по снижению экологических рисков.

Ключевые слова: экологическое загрязнение, экономическое развитие, трудовые ресурсы, зелёная экономика, атмосферный воздух, экономика Узбекистана.

ABSTRACT

This article examines the impact of environmental changes on the economy of Uzbekistan. The study focuses on key environmental issues, particularly air pollution and resource depletion, and analyzes their effects on labor resources and economic activity. Based on official statistical data from the State Committee of

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

the Republic of Uzbekistan on Statistics for the period 2010–2024, the relationship between atmospheric pollutant emissions and the working-age population is analyzed.

The findings indicate that increasing environmental pollution negatively affects public health, labor productivity, and overall production efficiency. Using the Aral Sea crisis as a case study, the article highlights the impact of environmental problems on regional economic development and migration processes. The results confirm that environmental sustainability is a crucial prerequisite for long-term economic growth.

The conclusion emphasizes the economic importance of the transition to a green economy outlined in the “Uzbekistan–2030” strategy and proposes practical recommendations aimed at reducing environmental risks and enhancing sustainable economic development.

Keywords: environmental pollution, economic development, labor resources, green economy, air quality, Uzbekistan economy.

KIRISH

So‘nggi o‘n yillikda ekologiya masalasi global miqyosda eng muhim muammolardan biriga aylandi. Dastlab bu muammo faqat tabiatni muhofaza qilish, biologik xilma-xillikni saqlash yoki iqlim o‘zgarishi doirasida ko‘rib chiqilgan bo‘lsa, bugungi kunga kelib uning iqtisodiy oqibatlari tobora yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Hozirgi sharoitda ekologik muammolarni iqtisodiy rivojlanishdan ajratib ko‘rib bo‘lmaydi, chunki atrof-muhit sifati inson kapitalining holatini belgilaydi, inson kapitali esa iqtisodiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchidir [1].

Agar jamiyat sog‘lom muhitda yashamasa, ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligi pasayadi. Bu holat faqat alohida korxonalar yoki hududlar bilan cheklanib qolmaydi, balki butun mamlakat iqtisodiyotiga tizimli ta’sir ko‘rsatadi. Jahon banki tadqiqotlarida qayd etilishicha, ekologik ifloslanish yuqori bo‘lgan

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

mamlakatlarda sog‘liqni saqlash xarajatlari yalpi ichki mahsulotning sezilarli qismini tashkil etadi va bu iqtisodiy o‘sish sur’atlarini sekinlashtiradi [1].

O‘zbekiston misolida ekologik o‘zgarishlarning iqtisodiy ahamiyati yanada aniqroq ko‘rinadi. Chunki mamlakat iqtisodiyoti tabiiy resurslarga, qishloq xo‘jaligiga va mehnat resurslariga yuqori darajada bog‘liq. Iqlim sharoitining o‘zgarishi, suv resurslarining kamayishi va havo ifloslanishining kuchayishi bu sohalarning barchasiga bevosita ta’sir qilmoqda [3]. Ayniqsa, Orol dengizi inqirozi ekologik muammo vaqtida hal qilinmaganda uning iqtisodiy, ijtimoiy va demografik oqibatlari qanchalik chuqur bo‘lishini yaqqol namoyon etdi [6].

“O‘zbekiston–2030” strategiyasida yashil iqtisodiyotga o‘tish, resurslardan oqilona foydalanish va ekologik barqarorlikni ta’minlash ustuvor vazifa sifatida belgilanishi bejiz emas [7]. Bu hujjat ekologik masalalarning iqtisodiy rivojlanish bilan uzviy bog‘liqligini davlat darajasida tan olinganini ko‘rsatadi.

Mazkur maqolaning maqsadi ekologiyaning o‘zgarishi O‘zbekiston iqtisodiyotiga qanday ta’sir ko‘rsatayotganini statistik va mantiqiy tahlil asosida ochib berish, shuningdek, ushbu jarayonlarning uzoq muddatli iqtisodiy oqibatlarini tushuntirishdan iborat.

METODLAR

Tadqiqot jarayonida ekologik va iqtisodiy ko‘rsatkichlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash uchun bir nechta yondashuvlardan foydalanildi. Asosiy axborot manbai sifatida O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining 2010–2024-yillarni qamrab olgan rasmiy ma’lumotlari tanlandi. Xususan, atmosferaga chiqarilgan ifloslantiruvchi moddalar hajmi va mehnatga layoqatli aholi soni bo‘yicha statistik ma’lumotlar asos qilib olindi [3].

Shuningdek, Jahon banki, UNEP, UNDP, OECD va FAO tomonidan e’lon qilingan xalqaro hisobotlardan foydalanilib, O‘zbekiston ko‘rsatkichlari global tendensiyalar bilan taqqoslandi [1], [2], [4], [8]. Tadqiqotda murakkab matematik formulalarga asoslangan modellar emas, balki iqtisodiy mazmuni aniq bo‘lgan ekonometrik mantiq qo‘llanildi. Ya’ni ekologik ifloslanish ko‘rsatkichlarining

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

o‘zgarishi bilan iqtisodiy faollik va mehnat resurslari holati o‘rtasidagi sabab-oqibat aloqalari tahlil qilindi.

Hududiy kesimda olib borilgan solishtirma tahlil ekologik yuklama yuqori bo‘lgan hududlar bilan nisbatan ekologik holati barqaror hududlar o‘rtasidagi farqlarni aniqlash imkonini berdi. Ayniqsa, Orolbo‘yi hududlari alohida e’tibor bilan o‘rganildi, chunki bu hudud ekologik muammolarning iqtisodiy ta’sirini eng aniq ko‘rsatib beruvchi misol hisoblanadi [6].

Klassifikator	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
O‘zbekiston Respublikasi	729	788,2	817,6	855,2	1162,1	975,1	1008,2	853,5	883,7	952,8	924,4	908,7	873,6	763,2	866,7
Qoraqalpog‘iston Respublikasi	29,2	23,5	19,5	25,8	26,7	32,8	30,6	37,7	34	37,2	28,9	31,4	21,1	9,8	10,5
Andijon viloyati	8,7	13,6	12,2	14,4	6,6	18,5	36,7	15,8	15,9	14,3	11,5	4,9	17,3	10,5	32,6
Buxoro viloyati	75,5	71,7	61,7	50,7	51,9	55,6	58,5	63,8	74,8	69,1	37,1	44,8	35,6	30,7	35,4
Jizzax viloyati	23,8	17,3	14,1	17,2	37,2	70,2	63,4	5,2	11,8	4,3	3,4	2,9	27	29,5	33,1
Qashqadaryo viloyati	141,2	142,5	163	167	171,8	176,3	167,9	165,7	152,2	140,4	128,1	132,2	115,7	117,7	88,6
Navoiy viloyati	40,3	45,2	42,4	43,9	42,6	47	57,4	44,1	49,9	43,6	48,4	68,6	41,6	35	39,2
Namangan viloyati	5,4	5,6	7	3,7	3,9	7,8	15,8	15,9	15,2	15,8	15	24	7,4	5	4,4
Samarqand viloyati	51,5	51,8	52,8	49,1	51,3	54,7	51,6	37,2	52,1	44,2	52,7	39,4	38,7	39,4	47,4
Surxondaryo viloyati	3,5	3,3	4,4	3,7	5,8	3,1	3,2	3,2	5,1	6,9	6,5	7,1	7,3	7,4	10,8
Sirdaryo viloyati	21	58,7	46,9	35,4	69,3	66,1	68,9	59,6	60,5	47,8	71,8	45,7	49,1	3,1	42,5
Toshkent viloyati	257,6	280,3	290,4	372,3	619,2	370,6	318,7	302,9	336,6	397,9	430	425,4	438	430,1	465
Farg‘ona viloyati	43	42,8	73,5	40,2	38,4	38,9	103,2	60,1	53,2	49,6	50,5	46,5	49,5	26,4	26,2
Xorazm viloyati	4,8	4,9	4,9	6,2	6,3	5	5,2	9,2	7,1	7,2	6,8	7,2	4,5	3,4	9,9
Toshkent shahri	23,5	27	24,8	25,6	31,1	28,5	27,1	33,1	15,3	74,5	33,7	28,6	20,8	15,2	21,1

(1-jadval) Yuqoridagi jadval ma’lumotlari Ozbekiston Respublikasi Statistika Qo’mitasi tomonidan berilgan.

NATIJALAR

Statistik tahlil natijalari O‘zbekistonda ekologik holatning yillar davomida sezilarli darajada o‘zgarib kelganini ko‘rsatadi. 2010-yilda atmosferaga chiqarilgan ifloslantiruvchi moddalar hajmi 729 ming tonnani tashkil etgan bo‘lsa, 2014-yilda

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

bu ko‘rsatkich 1,16 million tonnagacha oshgan [3]. Bu davr sanoat ishlab chiqarishining faollashuvi va transport vositalari sonining keskin ko‘payishi bilan to‘g‘ri keladi.

Keyingi yillarda ekologik nazorat kuchaytirilgani sababli ayrim pasayishlar kuzatilgan bo‘lsa-da, umumiy ekologik yuklama yuqori darajada saqlanib qolmoqda. Bu holat aholi salomatligiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Xalqaro tadqiqotlarda qayd etilishicha, havo ifloslanishi yuqori bo‘lgan hududlarda mehnat unumdorligi o‘rtacha 5–7 foizga past bo‘ladi [1].

Mehnat resurslari bo‘yicha statistik ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda mehnatga layoqatli aholi soni izchil oshib bormoqda. 2010-yilda bu ko‘rsatkich 16,5 million kishini tashkil etgan bo‘lsa, 2024-yilga kelib 19,9 million kishidan oshgan [3]. Bu demografik jihatdan ijobiy holat bo‘lsa-da, ekologik muhit yomonlashgan sharoitda ushbu resurslarning sifati pasayish xavfi mavjud.

Ayrim sanoatlashgan hududlarda ekologik ifloslanish sababli kasalliklar ko‘payishi, ish qobiliyatining pasayishi va vaqtincha mehnatga layoqatsizlik holatlari ortib borayotgani kuzatilmoqda. Bu esa ishlab chiqarish jarayonlarida uzilishlar keltirib chiqaradi va iqtisodiy samaradorlikka salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Ekonometrik mantiqqa ko‘ra, agar ekologik ifloslanish ko‘rsatkichi oshsa, mehnat unumdorligi pasayadi, bu esa yalpi ichki mahsulot o‘sish sur’atlariga bosim o‘tkazadi [4].

Orolbo‘yi hududlarida esa ekologik inqiroz natijasida qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishi qisqargani, aholi daromadlari pasaygani va migratsiya jarayonlari kuchaygani aniqlangan [6]. Bu holat ekologik muammolar iqtisodiyotga nafaqat bilvosita, balki bevosita ta’sir ko‘rsatishini tasdiqlaydi.

MUHOKAMA VA XULOSA

Olib borilgan tadqiqot natijalari ekologiyaning o‘zgarishi O‘zbekiston iqtisodiyotiga chuqur va ko‘p qatlamli ta’sir ko‘rsatayotganini ko‘rsatdi. Ekologik

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

muhit yomonlashgan sharoitda iqtisodiy o‘sishni barqaror saqlash deyarli imkonsiz. Chunki ishlab chiqarish resurslari orasida eng muhim bo‘lgan inson kapitali ekologik holatga bevosita bog‘liq.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, yashil iqtisodiyotga o‘tish qisqa muddatda qo‘shimcha xarajatlarni talab qilishi mumkin, ammo uzoq muddatda bu xarajatlar iqtisodiy foyda bilan qoplanadi [2], [5]. O‘zbekiston uchun ham ushbu yo‘l eng maqbul yo‘l hisoblanadi. “O‘zbekiston–2030” strategiyasida belgilangan vazifalar ekologik barqarorlikni ta’minlash orqali iqtisodiy rivojlanishni mustahkamlashga qaratilgan [7].

Xulosa qilib aytganda, ekologiyani muhofaza qilish faqat tabiatni asrash emas, balki O‘zbekiston iqtisodiyotining kelajagini ta’minlashdir. Agar bugun ekologik muammolarni hal qilishga yetarli e’tibor berilmasa, ertaga bu muammolar iqtisodiy o‘sishning eng katta to‘siqlaridan biriga aylanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

[1] World Bank. *Climate Change and Economic Growth*. 2021.

[2] UNEP. *Green Economy Report*. 2020.

[3] O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. 2010–2024-yillar rasmiy statistik ma’lumotlari.

[4] OECD. *Environmental Indicators and Economic Performance*. 2022.

[5] Stern N. *The Economics of Climate Change*. 2021.

[6] UNDP. *Aral Sea Crisis and Socio-Economic Impacts*. 2020.

[7] O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “O‘zbekiston–2030” strategiyasi.

[8] FAO. *Water Resources and Agriculture*. 2021.

[9] IMF. *Climate Change and Economic Risks*. 2022.

[10] Asian Development Bank. *Green Economy in Central Asia*. 2023.